

HISTORIE VLAKBIJ HUIS

Jaargang 2016

2016	januari	Scheepswerf Boot (deel 2)	Bob Reidsma
2016	februari	Het Leiderdorpse gemeentebestuur 1816	Maarten Willem Heslenfeld
2016	maart	Waarom verdwenen de korenvelden	Maarten Willem Heslenfeld
2016	april	Scheepswerf Boot (deel 3)	Bob Reidsma
2016	mei	Scheepswerf Boot (deel 4)	Bob Reidsma
2016	juni	Scheepswerf Boot (deel 5)	Bob Reidsma
2016	juli	De Nationale Militie in Leiderdorp	Maarten Willem Heslenfeld
2016	augustus	De geschiedenis van het lager onderwijs 1	Bob Reidsma
2016	september	De geschiedenis van het lager onderwijs 2	Bob Reidsma
2016	oktober	Tot Geryff van de burens	Edward Sodderland
2016	november	Zoveel kinderen op de gang	Art Tuit
2016	december	Het Leiderdorps Museum	Bob Reidsma

Als men zich Leiderdorp uit de 19de en 20ste eeuw voor de geest probeert te halen, dan denken vele aan een agrarisch dorp met landbouw en veeteelt. Niets is minder waar. De industriële bedrijvigheid was vele decennia de grote werkgever voor Leiderdorp en directe omgeving. Een van deze industriële bedrijven was van 1877 tot 1979 de Scheepswerf Boot.

Aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog veranderden echter de tijden. De werf had in 1914 130 man personeel. Deze arbeiders werden mondiger en begonnen zich te organiseren binnen de Nederlandse RK Metaalbewerkerbond. De invloed van de Metaalbewerkerbond werd ook steeds groter. In 1914 werd actiegevoerd bij Gebr. Boot. De werknemers wilden betere arbeidsvoorwaarden en na lang onderhandelen werd een akkoord gesloten. De lonen van de "klinkers" werden met een gulden en 50 cent per 1.000 klinknagels verhoogd. De gehuwden en kostwinners kregen een eenmalige uitkering van een weekloon. De vrijgezellen en jongens kregen een half weekloon uitgekeerd. De grote vraag naar schepen in de jaren 1914 en 1915 zal waarschijnlijk een rol gespeeld hebben in de onderhandelingen.

Aan het einde van de 1ste wereldoorlog kreeg de Scheepswerf het moeilijk. Een toenemend gebrek aan ijzer, staal en andere bouwmaterialen, belemmerde het bouwen van nieuwe schepen. De werf draaide op onderhoud en reparatie van bestaande schepen. Het niet kunnen bouwen van nieuwe schepen had invloed op het aantal werknemers. Waren er in begin 1918 nog 153 werknemers, per ultimo 1918 werkten er nog 31 werknemers op de werf.

Na de eerste wereldoorlog was er de felle concurrentie tussen de scheepswerven in Nederland. De werf Gebr. Boot had onvoldoende opdrachten om iedereen aan het werk te houden. Om de concurrentiestrijd het hoofd te bieden, werd enige malen loonsverlaging toegepast. Dit leidde in de jaren '20 tot diverse loonconflicten, werkonderbrekingen en stakingen. Begin 1926 waren er weer acties bij de werf en de toestand werd grimmiger. Onderhandelingen met de directie leidde tot een, naar mening van de directie, onbevredigend resultaat voor de werkgever. De lonen van de geschoolde en geoefende arbeiders gingen met twee cent per uur omhoog. De ongeschoolden kregen er drie cent per uur bij. De arbeidsweek werd 48 uur en overuren werden vergoed tegen 25 % extra loon. Ook ging het aantal vakantiedagen omhoog. De werklieden kregen twee vakantiedagen, waarvan één op 3 oktober was vastgesteld.

De directie was zo ontevreden over het resultaat dat ze aan toekomstige jubilea van arbeiders geen aandacht meer wilde besteden. En aan jubilea van werknemers, er waren regelmatig 25-jarige en 40-jarige jubilea, werd juist veel aandacht besteed. De jubilaris werd op zo'n dag eerst door de collega's toegesproken en ontving een cadeau. Vervolgens werd men door de directie ontvangen en met lovende woorden gesproken. Afhankelijk van het aantal dienstjaren, ontving men een enveloppe met inhoud of een gouden remontoir horloge met inscriptie. De jubilaris was de rest van de dag vrij om het feest in huiselijke kring te vieren. Dit genoeg werd de jubilarissen nu door de directie onthouden.

Bob Reidsma

Hoe werd Leiderdorp bestuurd in 1816?

(februari 2016)

In het Erfgoedhuis (ook bekend als: Regionaal Archief Leiden) bevinden zich vele documenten uit en over Leiderdorp; o.a. een document uit 1816, dat inzicht geeft in de samenstelling van de Gemeenteraad, na de Franse tijd. De Raad werd toen voorgezeten door een "President": Charles Thomas van Goor den Oosterling. Na de inval van de Fransen in 1795, op uitnodiging van de zgn. Patriotten, kwam ons land onder Frans bestuur. Veel veranderde in die jaren. Zo werd begonnen met een centrale administratie van het nationale en lokale bestuur. Voor Leiderdorp betekende dat o.a. dat de bestuurder van de Gemeente niet langer "Schout" maar "Maire" genoemd werd. In 1815 werd het weer even "Schout"; pas later werd de term "Burgemeester" ingevoerd. De gemeentelijke administratie werd in de Franse tijd zowel in het Frans als in het Nederlands gevoerd. Deze administratie, deels beschikbaar in het Erfgoedhuis (RAL), geeft ons de interessante mogelijkheid kennis te nemen van de belangrijkste gebeurtenissen in ons dorp in die jaren.

Leiderdorp was een lintdorp met voornamelijk agrarische beroepen. In het RAL bevinden zich lijsten uit 1804 en 1810 met de namen van bijna 160 landbouwers in Leiderdorp. Bij de volkstelling in 1795 werden er 1051 inwoners vastgesteld. Het inwonertal liep langzaam op tot 1654 bij de volkstelling in 1840. Men had toen grote gezinnen, dus valt te concluderen, dat de meeste kostwinners landbouwers waren.

Na de Franse overheersing van 1795 tot 1814 bloeide ons land weer op en ontstond het Koninkrijk der Nederlanden. De zoon van Stadhouder Willem V werd in 1815 ingehuldigd als Koning Willem I. Hij stond bekend als "Koning-Koopman" wegens zijn inzet om de economie te versterken. Hij regeerde tot 1840. Het document uit 1816, genoemd in de opening van dit artikel, bevat een lijst van notabele inwoners van Leiderdorp, die gezamenlijk het lokale bestuur vormden.

De 11 Raadsleden worden genoemd, met naam, godsdienst, eigendommen in de gemeente, datum van aanstelling en kwaliteit. Bovendien worden ook de 6 "Geschikte Personen tot een Dubbeltal" genoemd (reserveleden). Naast "President" Van Goor den Oosterling fungeerde Pieter Brugman als "Vice-President" en Cornelis van Rijn als "Secretaris". Alle 17 genoemde personen hebben aanzienlijke bezittingen (huizen en landerijen) in Leiderdorp. Van Goor den Oosterling bezat bijvoorbeeld: huizen en 60 morgen land, Pieter Brugman: huizen, een lijmfabriek en 4 morgen land, Gerrit van Rijn: huizen, een steenbakkerij en 25 morgen land. Willem van Geer bezat naast huizen en land o.a. een pannenfabriek, Valentijn Horn een apotheek en Jan Jansz. Koning een steenbakkerij. Pieter Reijnaard (RK) was een vermogend man; hij betaalde in 1810 de hoogste onroerend-goedbelasting en had de grootste veestapel van het dorp, met 212 melkkoeien en wel 13 paarden, veel meer dan de meeste grote boeren in de regio in die tijd. In 1803 kocht hij de bekende boerderij "Bowlust" aan de Achthovenerweg voor zijn dochter. Haar familie woont daar nog steeds.

Wat opvalt is de diversiteit in godsdienst. Zoals te verwachten is de meerderheid (13) Gereformeerd, maar 3 personen zijn Rooms Katholiek en 1 persoon is Remonstrants. Het is verheugend, dat er toen al sprake was van grote tolerantie. Ook valt op dat vele namen uit deze lijst nog steeds in ons dorp voorkomen: Brugman (8x), Van Rijn (10), De Vogel, Bogerd, Oudshoorn (7), Van Geer, Horn, Koning (12), Vreeburg, Van Dijk (23), Samsom, Snel en Van Leeuwen (39). Het zou interessant zijn om een eventuele familierelatie uit te zoeken. Belangstellenden kunnen zich melden bij het Leiderdorps Museum.

Maarten Willem Heslenfeld

Waarom verdwenen de korenvelden in Leiderdorp?

(maart 2016)

In de jaren 70 van de vorige eeuw veranderde Leiderdorp van een agrarische gemeente in een forensendorp, waar gelukkig nog steeds landbouw plaatsvindt. Volgens de "Canon van Leiderdorp" telt ons dorp nu nog 8 boerderijen. Rond 1800 bestond de landbouw uit: veeteelt, tuinbouw en akkerbouw. Na de komst van de Fransen werd er meer geadministreerd en werden er veel gegevens vastgelegd. In het Erfgoedhuis, ook bekend als het Regionaal Archief Leiden (RAL), bevinden zich vele documenten met interessante gegevens over de landbouw.

Met behulp van de documenten over de "Verpachting der Tienden" van RAL-archief 505: "Stadsheerlijkheden en Vroonwateren" kan er een overzicht gemaakt worden van de akkerbouw in Leiderdorp aan het begin van de negentiende eeuw. Per polder is aangegeven welke pachters de beschikking hadden over de percelen land, hoe groot die akkers waren en welk gewas erop verbouwd werd.

In 1808 bijvoorbeeld werden er op 53 ha, naast aardappelen (op ruim 6 ha), bonen en vlas veel granen verbouwd. Dus zowel tarwe (op ruim 4 ha), als rogge, haver en gerst. In de loop van de tijd werd de grond drassig en steeds minder geschikt voor de verbouw van granen. In het overzicht van 1816 worden er 20 landbouwers genoemd en was er akkerbouw op ruim 57 ha, maar daarvan werd ruim 16 ha gebruikt voor het verbouwen van aardappelen en slechts 33 ha voor granen. Tarwe werd zelfs helemaal niet meer verbouwd.

In die tijd werden in deze omgeving andere meeteenheden gebruikt: Rijnlandse "morgen", "hont" en "roede". Deze komen overeen met oppervlakten van resp. 0,8516 ha, 0,14 ha en 14,19 m². Een morgen is dus 6 hont en 600 roede. De maat "morgen" werd gebruikt voor de grootte van een perceel, dat in 1 dagdeel bewerkt kon worden.

Enkele landbouwers verbouwden meerdere gewassen. In 1816 verbouwde "Schout" (Burgemeester) Charles Thomas van Goor den Oosterling op 7 morgen zowel haver als gerst in de Bospolder, op 1 morgen aardappelen en op 9 morgen haver, gerst, zaad, bonen en vlas in de "Munnikkenpolder". In de "Zijl en Mijepolder" verbouwde Gemeenteraadslid Kors de Vogel tarwe, rogge en aardappelen op 1 morgen en 500 roede in 1808 en op 5 morgen aardappelen, rogge, haver en vlas in 1816.

Wat opvalt in de bestudeerde documenten is dat Jacobus Langelaan voorkomt in alle overzichten van 1808 tot en met 1828. Hij verbouwde diverse gewassen, vooral in de "Zijl en Mijepolder" maar in 1816 ook in de "Bospolder". Er worden meer namen genoemd van bekende Leiderdorpers: Van Geer, Huijsman, Lans, Van Rhijn, Reijnaard, Samsom, Wassenaar, enz. enz. Het zou interessant zijn om deze families nader te bestuderen.

Misschien wonen er nog nazaten in deze omgeving?

In 1824 veranderde de situatie. Akkerbouw werd op slechts 22,6 ha bedreven, waarvan 4,6 ha voor aardappelen gebruikt werd. Er werd nog wel wat haver (11,5), rogge (6,3 ha) en beetje gerst verbouwd. Bovengenoemde Van Goor den Oosterling verbouwde nog slechts 4 hont haver in de Munnikkenpolder; Kors de Vogel verbouwde op 5 morgen haver en rogge en op 3 hont aardappelen in de "Zijl en Mijepolder".

In 1828 slonk het areaal akkergrond tot minder dan 15 ha. Dat betrof vooral de verbouw van aardappelen en vlas (7 ha). Nauwelijks nog granen: wat haver en een beetje rogge. Over latere jaren zijn geen gegevens gevonden en werden er geen "Tienden" meer geïnd. Rond 1830 verdwenen de korenvelden en werd de akkerbouw teruggebracht tot wat aardappelteelt. De drassige grond van ons dorp werd verder vrijwel uitsluitend gebruikt voor veeteelt.

Omdat er voor het pachten op velden met aardappels geen "Tienden" hoefden te worden afgedragen, is er verder weinig documentatie beschikbaar over de jaren na 1828. Andere zaken vroegen de aandacht van de Gemeente: met name de "Belgische Opstand" in 1830 en de "Tiendaagse Veldtocht" in 1831.

Maarten Willem Heslenfeld

Als men zich Leiderdorp uit de 19de en 20ste eeuw voor de geest probeert te halen, dan denken velen aan een agrarisch dorp met landbouw en veeteelt. Niets is minder waar. De industriële bedrijvigheid was vele decennia de grote werkgever voor Leiderdorp en directe omgeving. Een van deze industriële bedrijven was van 1877 tot 1979 de Scheepswerf Boot. In 1927 ging het weer wat beter met de werf en de orders. Dit had ook een positieve invloed op de verhoudingen tussen werknemers en werkgevers. In 1927 vierde de werf haar 50-jarig bestaan en het personeel was kennelijk minder rancuneus dan de directie. De "Patroons" werd in een feestelijk zonnetje gezet en ontving een in brons uitgevoerde plaquette (60 x 70 cm) aan waarop de portretten van de vier directeuren, afbeeldingen van de oude en de nieuwe werf met in het midden een sleepkaan zijn weergegeven.

In deze periode van 1877 tot 1927, werden ongeveer 1250 schepen gebouwd. Dit kwam neer op een gemiddelde van 25 schepen per jaar, iedere twee weken een schip. De bouwproductie over die periode bestond uit circa 250 sleepschepen (rijnschepen zonder motor), 500 motorvrachtboten, 150 schepen voor de zeevisserij en 350 overige vaartuigen. De aandacht die het personeel gaf aan het 50-jarig jubileum heeft geholpen om de verhouding met de directie te verbeteren.

Er kwamen betere de arbeidsvoorwaarden en er werd een pensioenfonds voor het personeel opgericht, waarin onder meer werd vastgelegd dat men met 65 jaar met pensioen kon gaan. Dit pensioenfonds moet tot de eerste fondsen in Nederland hebben behoord. Verder besteedde de directie aandacht aan alle overgeslagen personeelsjubilarissen.

De bouw van ijzeren schepen door de Scheepswerf Boot was een geavanceerd bouwproces waar ontwerpen en bouwtekeningen hun intreden deden. Nadat de scheepsplaten afgetekend waren op grote platen van ijzer door de "afschrijvers", werden de segmenten uitgesneden. De sloopshuid werd aan elkaar geklonken. Het werk op de werf kende vele specialisten, functies die niet meer bestaan en al het werk was handwerk.

*"Het klinken werd gedaan door de nagelheters, de indouwers, de aanhouders en de klinkers. De nagelheter maakte in het vuur van een smidse de klinknagel roodgloeiend en gooide deze vervolgens voor de voeten van de indouwer. Hij pakte de nagel met een speciale tang en duwde deze, van binnenuit, in het gat door twee platen heen. Vervolgens drukte de aanhouder met een grote 25 kilo zware hamer tegen de kop van de gloeiende klinknagel. Hij moest flink kracht zetten want aan de andere kant stonden twee klinkers klaar elk met een grote klinkhamer. Daarmee gaven zij om de beurt een klap op de onderkant van de klinknagel waardoor deze werd platgeslagen. Alles gebeurde razendsnel en men moest goed op elkaar zijn ingespeeld. Het lawaai was oorverdovend" **

Het was zwaar en gevaarlijk werk. Men kende geen oorbeschermers, veiligheidsbrillen, helmen, valbeveiliging en er vonden regelmatig ongelukken plaats. Wordt vervolgd.

* Citaat uit het boek "Scheepswerf Boot 1877-1979, Leiderdorp van Warner Veltman.

Bob Reidsma

Als men zich Leiderdorp uit de 19de en 20ste eeuw voor de geest probeert te halen, dan denken velen aan een agrarisch dorp met landbouw en veeteelt. Niets is minder waar. De industriële bedrijvigheid was vele decennia de grote werkgever voor Leiderdorp en directe omgeving. Een van deze industriële bedrijven was van 1877 tot 1979 de Scheepswerf Boot. De bouw van ijzeren schepen door de Scheepswerf Boot was een geavanceerd bouwproces waar ontwerpen en bouwtekeningen hun intreden deden. Maar ook de voortstuwing van de schepen speelde een belangrijke rol of een schip van hout of van ijzeren werd gemaakt en hoe groot het schip kon zijn. Want hoe groter, hoe meer lading en dus meer verdiensten. Jacobus Boot begon op zijn werf 'De Waard' met het bouwen van houten schepen, voornamelijk pramen en roeiboten. De vraag naar deze schepen kwam van de warmoezeniers en de melkboeren in en rond Leiderdorp. Hun land- en tuinbouwproducten en de zuivelproducten werden verhandeld op de markt in o.m. Leiden. Vervoer over het water was het snelst en makkelijkst. Houtenpramen waren hiervoor geëigend en werden voortgeboord. Zeilen was ook een mogelijkheid maar veel ruimte was daarvoor niet op de Oude Rijn en wind moest gunstig staan. Stalenschepen boden bij dezelfde omvang meer laadruimte maar waren ook zwaarder om voort te bomen.

Rond 1880 werden de eerste stoommachines gebruikt voor de voortstuwing van schepen, voornamelijk ijzeren schepen. Deze stoommachines met waterreservoir en kolen namen veel ruimte in op een schip en beperkte het laadvermogen. Het gebruik was dan alleen zinvol bij grotere schepen.

Rond 1890 werden de eerste brandstofmotoren gebouwd. De "Staande van Rennesmotor" die petroleum liep met een vermogen van enkele pk's wordt gezien als de eerste brandstofmotor voor de scheepsbouw. Deze motoren waren aanzienlijk kleiner dan de stoommachine maar leverden in het begin nog minder kracht dan de stoommachine. Aan het einde van de 19de eeuw gingen de ontwikkelingen van de brandstofmotoren snel en spoedig waren er de eerste grote vrachtschepen met brandstof aandrijving in de vaart. Kromhout bouwde zijn legendarische een cilinder scheepsmotoren en de firma Brons de "bakjesknappers". In deze regio was de motorenfabriek "De Industrie" in Alphen aan de Rijn, eigendom van de Alphenense tak van de familie Boot, die met een scheepsmotorenfabriek begon.

Een historisch stalen motorschip dat op de werf Boot is gebouwd was de "Albert Hein". Albert Heijn, de kruidenier, was een vooruitziende man en zag de voordelen van beleving van zijn filialen via het water. Er waren weinig wegen en deze waren slecht en waren genoeg vaarwegen om bij de filialen te komen. Hij liet in 1910 een 20 meter lang motor beunschip bouwen met de naam "Albert Hein". Albert Heijn kende het verhaal van de Titanic en wilde een nog beter schip. Het verhaal van de Titanic is bekend maar de "Albert Hein", nu onder de naam "Tjerk Hiddes" vaart nog altijd als historisch schip in Friesland. De scheepswerf Boot bouwde kwaliteit, "dikke boten" wat inhield dat dikkere staalplaten werden gebruikt. Nog altijd varen er 32 schepen, meest historische bedrijfsschepen in bezit van verzamelaars en verenigingen, die voor 1940 gebouwd zijn op de scheepswerven van Boot. (wordt vervolgd)

Bob Reidsma

Als men zich Leiderdorp uit de 19de en 20ste eeuw voor de geest probeert te halen, dan denken velen aan een agrarisch dorp met landbouw en veeteelt. Niets is minder waar. De industriële bedrijvigheid was vele decennia de grote werkgever voor Leiderdorp en directe omgeving. Een van deze industriële bedrijven was van 1877 tot 1979 de Scheepswerf Boot. Scheepswerf Boot heeft in deze 102 jaar veel gewone schepen gebouwd maar ook een aantal bijzondere vaartuigen gebouwd.

In 1911 werd misschien wel het meest bijzondere schip gebouwd uit de geschiedenis van Scheepswerf "De Hoop" van Gebr. Boot, te weten een drijvende bioscoop annex theater, in opdracht van de Parijse firma Leon Gaumont. De naam "Alhambra" had betrekking op het uiterlijk van de bovenbouw dat leek op een Oosters Paleis. Het tweede deel van de naam, "Flottante", duidde aan dat het geen vaarschip was maar drijvende platform dat gesleept moest worden.

*"Het in de kleur van bruin zandsteen geverfde schip was 50 meter lang, 7,5 meter breed en 5,5 meter hoog. De ingang werd gevormd door een houten brug van vijf bij drie meter, waarboven als baldakijn Perzische tapijten hingen. Op het schip verhieven zich een grote ronde blauwgeverfde koepel en twee kleine koepels. De entree was in Arabische stijl gebouwd. De filmzaal bevatte 430 zitplaatsen en de met asbest bekleedde ijzeren wanden waren beschilderd met Arabische karakters. Achter in de zaal bevond zich de bar waar men een drankje kon nemen. De eerste voorstelling vond op 16 augustus 1911 plaats in Leiden op de Herensingel, waarna het schip door heel Nederland trok". **

De scheepswerf Boot kreeg ook opdrachten uit het buitenland voor bijzondere schepen. In 1953 kwam een order binnen van de Indonesische Marine voor de bouw van een patrouilleschip, genaamd de Bekaka, naar een vogelsoort in Indonesië.

Deze opdracht was opvallend gezien de toch moeilijke relatie met Indonesië direct van de onafhankelijkheid van het land. Het binnenhalen van deze order, in totaal werden er zes schepen op zes Nederlandse werven gebouwd, was wel het resultaat van de goede contacten van Pieter Boot als voorzitter van de "Nederlandse Scheepsbouw Export Centrale". De Bekaka, van 35 meter werd ingericht voor de dienst in de tropen en voorzien van een mechanische ventilatie, een koelcel en twee koelkasten. Bovendien waren de verblijven voor de commandant en de officieren en benedendeks was het verblijf voor de rest van de bemanning. Het bijzondere van order was dat Boot het schip geheel gebruiksklaar moest afleveren. Dit was inclusief inventaris, reddingmaterialen, linnengoed, serviezen e.d. Eén van de ex-medewerkers van werf zei: "er is nog nooit zoveel aan een schip verdiend". De werf mocht alleen de bewapening niet leveren, die werd later in Indonesië aangebracht.

De goede contacten van Pieter Boot leverde halverwege de jaren vijftig de order voor een groot schip, de "Rio Real", bestemd voor de Braziliaanse Marine met als thuishaven Rio de Janeiro. Het schip, met een lengte van 36 meter, werd uitgerust met twee 450 PK dieselmotoren en was bestemd voor het vervoer van 600 kajuit- en dek-passagiers.

Citaat uit het boek "Scheepswerf Boot 1877-1979, Leiderdorp en Leiden" van Warner Veltman.

Bob Reidsma

Het Leiderdorps Museum probeert de geschiedenis van ons mooie dorp te bewaren en te presenteren in de vaste collectie. De documentatie over onze geschiedenis bevindt zich grotendeels in het Regionaal Archief (RAL) van het Erfgoedhuis te Leiden, een eindeloze bron van interessante gegevens voor een boek of voor een artikel in de rubriek "Historie vlakbij huis" van het Leiderdorps Weekblad.

Schutterijen

Al sinds de Middeleeuwen werden in veel plaatsen "Schutterijen" opgericht. Zij deden aan exercitie en oefenden met wapens. In roerige tijden vormden deze Schutterijen een soort burgerwacht, die optrad bij branden, oproer en andere rampen. Na de Franse tijd werd voor hetzelfde doel de "Nationale Militie" opgericht. Aanvankelijk werd deze militie gevormd door vrijwilligers, maar de Militiewet van 1815 bracht daar verandering in. Die wet introduceerde de verplichting voor alle mannen boven de 18 jaar om deel te nemen aan deze burgerwacht. De mannen moesten hiertoe worden gekeurd. In de periode 1956-1986 werden de taken van deze burgerwacht overgenomen door de BB ("Bescherming Bevolking").

Keuringen

De archieven van het RAL bevatten overzichten van de keuringen van de jongeren uit Leiderdorp. Hun inbreng – en die van andere jongeren - werd steeds belangrijker naarmate de rol van de Militie groter werd. Dat was met name in de tijd van de Belgische Opstand in 1830, toen er taken van het leger moesten worden overgenomen. Het aardige van de keuringsoverzichten over de jaren 1827-1832 is dat zij inzicht geven in de samenstelling van de mannelijke jeugd van Leiderdorp in die tijd. Hierin staan de namen, geboortedata en beroepen van de jongeren vermeld en ook valt hierin de beslissing over een eventuele designatie te lezen. Designatie wil zeggen: de verplichting om deel te nemen aan de Nationale Militie. Van de ruim 70 gekeurde jonge mannen bleek ruim de helft te zijn gedesigneerd. 10 werden er afgekeurd wegens ziekte (o.a. wegens vermoeden van tbc) en 4 jongeren waren te klein. 17 Jongeren werden vrijgesteld wegens broederdienst, omdat zij enig kind waren of omdat zij kostwinner waren. Tot slot waren er nog 4 mannen die om andere redenen niet waren gedesigneerd. Dat waren de fuseliers Charles Theodoor van Goor den Oosterling en Pieter Seeders, die in actieve dienst waren bij het leger, en de studenten Leendert en Huijbert van Rhijn, die als vrijwillig jager ook niet bij de Militie hoefden.

Beroepsbevolking

Interessant zijn de verschillende beroepen van de mannen uit ons van oorsprong agrarisch dorp waaruit de Militie werd gerekruteerd. 18 Mannen waren werkzaam als tuinder, boerenknecht of boerenzoon. De rest kwam uit de industriële sector. Bestudering hiervan geeft een mooi beeld van de buitengewone veelzijdigheid van deze bedrijfstak. 26 mannen verrichtten voorkomende werkzaamheden: zij werkten als arbeider, bleker, bouwman, kantoorbediende, metselaar, scheepmaker, smidsknecht, pannen- en steenbakker, timmerman en zeilmaker. In de middenstand werkten 19 man, als bakkersknecht, grutter, kruidenier, kapper, kleermakersknecht, koffiehuiskecht, kuiper, schippersknecht, schoenmakersknecht, slachter en wagenmaker. Daarnaast kwamen nog de volgende beroepen voor: fuselier, klerk, palfrenier, holleblokmaker (voor molens of schepen) en zaagmolenaanstuurder. Er waren dus maar weinig administratieve beroepen, maar des te meer ambachtelijke.

Kortom: een dorp vol verscheidenheid.

Maarten Willem Heslenfeld

De geschiedenis van het lager onderwijs in Leiderdorp

(augustus 2016)

Dat is het thema van de nieuwe tentoonstelling voor het seizoen 2016-2017. Wie zich wil verdiepen in deze geschiedenis van het lager onderwijs in Leiderdorp, moet ver terug in de tijd en Leiderdorp en lager onderwijs even loslaten.

In de tentoonstelling wordt, met behulp van foto's en ander beeldmateriaal, aandacht besteed aan de Leiderdorpse lagere scholen en de geschiedenis van het onderwijs dat aan deze scholen voorafging. Daarnaast worden vele leermiddelen uit vroegere tijden en het heden tentoongesteld. De ganzenveer, de griffel, de kroontjespen en de stylus geven een beeld van de ontwikkeling van de leermiddelen. Leesplankjes, telramen, prachtige geïllustreerde platen en vele andere voorwerpen maken het overzicht compleet.

Hoe is ooit het onderwijs in Nederland begonnen. We weten dat de Grieken en Romeinen al scholen hadden, voor de elite, maar er is nooit geconstateerd dat de Romeinen in Nederland ook scholen hadden.

Het is Karel de Grote (768 – 814) geweest die een eerste aanzet heeft gegeven om tot onderwijs te komen. Hij bepaalde in 789 dat aan alle kerken en kloosters scholen moesten worden verbonden.

Nu terug naar Leiderdorp. Bekend is dat in 1396 het klooster Engelandaal werd gesticht. Dat er in het klooster ook een school was ondergebracht is aannemelijk, alleen is daar nooit een vorm van schriftelijk bewijs van gevonden.

Vanaf de 13de eeuw had Leiderdorp een kerk, een katholieke kerk. Of er vanuit deze kerk door de pastoor ooit onderwijs is gegeven, is niet bekend. Pas in de 16de eeuw wordt er melding gemaakt van een kerkschool. Dit was na de reformatie. De eerste bij naam bekende schoolmeester was Jan Hersin. Hij was onderwijzer tot maart 1608. Jan Hersin gaf les in schrijven, rekenen, lezen in de Duitse en de Franse taal en in alle goede zeden en deugdelijke manieren.

Zijn opvolger was Louis van Renterghem. Hij werd in 1608 in dienst genomen, onderwees tot 1612 en opnieuw vanaf 1621 de Leiderdorpse jeugd, en bekleedde hij volgens de geldende arbeidsovereenkomst van de schoolmeester ook het kostersambt. Les werd gegeven in het "Schoolhuys". Zijn salaris bedroeg 10 gulden per kwartaal met daarnaast uitkeringen voor het luiden van de klok bij begrafenissen en voor het schoonhouden van de kerk.

Het onderwijs werd in of bij de kerk gegeven. In Leiderdorp vond dit plaats in het "Schoolhuys" in de Kerkstraat tegenover de kerk. Klassikaal onderwijs bestond nog niet. Leerlingen van alle leeftijden zaten in één vertrek en kregen onderwijs van de schoolmeester. Het onderwijs was niet gratis. De schoolmeester ontving van de leerlingen die leerden schrijven en lezen, vijf stuivers per maand. En in de winter namen de leerlingen turven mee voor de kachel.

Bob Reidsma

De geschiedenis van het lager onderwijs in Leiderdorp 2

(september 2016)

Dat is het thema van de nieuwe tentoonstelling voor het seizoen 2016-2017. Wie zich wil verdiepen in deze geschiedenis van het lager onderwijs in Leiderdorp, moet ver terug in de tijd en Leiderdorp en lager onderwijs even loslaten.

Tot en met de 18de eeuw beperkte de bemoeienis vanuit het openbaar bestuur met het plaatselijke onderwijs zich tot het benoemen van de schoolmeester en werd een zekere mate van toezicht uitgeoefend. Van financiële ondersteuning was geen sprake.

Pas in de 19de eeuw werd de overheidsinvloed groter. Hoewel het onderwijs vanuit de kerk werd georganiseerd en op goed christelijke grondslag was gebaseerd, was het onderwijs "openbaar": toegankelijk voor iedere inwoner, zo ook in Leiderdorp.

Ten tijde van de Bataafse Republiek kwam de 1ste Schoolwet van Van Der Palm tot stand en kwam het onderwijs onder invloed van het Landsbestuur (in 1801). Klassikaal onderwijs werd de norm en de christelijke grondslag kwam op het tweede plan. Dit leidde tot een langdurige schoolstrijd die tot ver in de 20ste eeuw voortduurde.

In 1834 kwam een beweging tot stand die pleitte voor beter christelijk onderwijs en het oprichten van "de School met de Bijbel". In Leiderdorp werd in 1862 de Protestants Christelijke School Vereniging opgericht en opende de eerste Christelijke school, de School met de Bijbel", haar deuren. Een deel van de leerlingen van de Gemeenteschool ging over naar de nieuwe school.

Vanaf die tijd kende Leiderdorp "Openbaar" en "Christelijk" onderwijs en twee scholen. De doleantie, de opsplitsing van de kerkgemeenschap in een hervormde gemeenschap en een gereformeerde gemeenschap, heeft ook invloed gehad op het onderwijs in Leiderdorp. In 1933 werd de Kastanjelaanschool geopend waar het onderwijs op hervormde basis was gestoeld in tegenstelling tot de School met de Bijbel. De Gemeente School, gevestigd in de Hoofstraat, verhuisde in 1948 naar de Kom van Aaiweg.

De grote uitbreiding van het aantal scholen vindt plaats in de zestiger en zeventiger jaren wanneer de Schansen en Dreven en de Hoven gebouwd worden.

In de tentoonstelling wordt, met behulp van foto's en ander beeldmateriaal, aandacht besteed aan de Leiderdorpse lagere scholen en de geschiedenis van het onderwijs dat aan deze scholen voorafging. Daarnaast worden vele leermiddelen uit vroegere tijden en het heden tentoongesteld. De ganzenveer, de griffel, de kroontjespen en de stylus geven een beeld van de ontwikkeling van de leermiddelen. Leesplankjes, telramen, prachtige geïllustreerde platen en vele andere voorwerpen maken het overzicht compleet.

Bob Reidsma

In de 15^e en 16^e eeuw was er tot grote ergernis van de stad Leiden buiten de stadswal veel huisnijverheid ontstaan. Al verbood de instelling van de 500 roedegrens (ca 1,9km vanaf de stadswal gemeten) plattelandsnijverheid zonder toestemming van het stadsbestuur, toch kon Leiden de naleving daarvan nauwelijks afdwingen. Pech voor Leiden want het liep daardoor veel belastinginkomsten mis. Toch was niet ieder Leiderdorps bedrijfje “illegaal”. In het stadsarchief (Erfgoed Leiden en Omstreken) zijn enkele verzoekschriften van Leiderdorpers terug te vinden waarin ze toestemming vragen om te mogen tappen of een herberg te beginnen. Met wisselend succes.

Bier Dirk Jacobz. van Montfoort behoorde tot de gegoede burgerij van Leiden en bezat enkele steen- en kalkovens aan de Lage Rijndijk. Zijn poorterschap van Leiden was hij kwijt geraakt omdat hij in Leiderdorp was gaan wonen. In 1552 kocht hij Huis Ter Mey en nam daar zijn intrek. In hetzelfde jaar diende hij een rekest in bij de schepenen van Leiden om een steenoven te mogen bouwen binnen de 500 roedegrens. Hij beloofde op zijn steenplaats alleen bier uit Leiden aan zijn dinaers te verkopen (tappen voor eigen gebruik) en accijns te betalen als hij meer dan de afgesproken honderdtien vaten bier zou verkopen. Leiden gaf toestemming. De bierconsumptie was zo hoog omdat het drinken van water te riskant was. Een arbeider dronk, afhankelijk van de arbeidsinspanning, al gauw enkele liters bier per dag. Dat was overigens bier met een laag alcoholpercentage.

Taveerne In 1572, aan de vooravond van het beleg van Leiden, dienden Jacok Drost en Meeuws Philipsz. Een verzoekschrift in *om in hun huysinge te mogen houden taveerne ende openbare herberge voor luijden van verre en omme en gaende comende man.*

Ze wiloden bier tappen en logies bieden aan reizigers die van of naar Amsterdam gingen en vaak te vroeg of te laat met de schuijt aankwamen en de stad niet meer in konden. Hun herberg, gelegen tegenover de Zijlpoort aan de Lage Rijndijk, was echter al lang in bedrijf en ze waren gesommeerd te stoppen omdat ze binnen de 500 roedengrens zonder toestemming hun herberg waren begonnen. Een jaar eerder hadden beide ondernemers hun conflict al aanhangig gemaakt bij het Hof van Holland in Den Haag, het hoogste gerechtshof. Het Hof besliste echter in hun nadeel. Desondanks dienden ze nogmaals een rekest in bij de burgemeesters van Leiden. De afloop kennen we niet, maar voor de Zijlpoort gelegen zal hun etablissement tijdens het beleg geen lang leven beschoren zijn geweest. In hun verzoekschrift verwijzen ze naar eene Jacob van Dam die een herberg aan de Spanjaardsbrug had, maar inmiddels gestopt was met zijn nering. In een groot onderzoek naar de buitennering door commissarissen van de stad in 1541 is ook Jacob van Dam verhoord. Door het uitgebreide onderzoeksverslag zijn we hierover goed geïnformeerd. Van Dam had toestemming te mogen tappen binnen de 500 roedengrens en betaalde accijns *gelijck off hy binnen der stede woende.*

Hij tapte niet alleen voor de ingezetenen van het dorp maar ook voor *alle die gaende en comende man, alsoe zij huys een herberg es, leggende upte vaert van haerlem.*

Van Dam had dus netjes om toestemming gevraagd en gekregen op voorwaarde dat hij accijns betaalde aan de stad. Drost en Philipsz. Vulden dus het gat op dat door de opgedoekte herberg was ontstaan. Zij waren hun herberg wel begonnen n zonder om toestemming te v ragen en kwamen al snel in de problemen

Tappen voor de buyren In 1563 had biertapper Gerrit Corsz. geluk. De burgemeesters van Leiden gaven hem toestemming gedurende twee jaar bier te mogen tappen *aan den dijk aan de brugge dat hij in ter tijt woont tot geryff van de buyren, dus de (niet-adelijke) dorpelingen.* Waarschijnlijk wordt hier de Spanjaardsbrug bedoeld. Hij betaalde de stad per jaar 50 gulden accijns en had een waard in Leiden gevonden die voor hem borg stond.

Controle In 1582 kocht Leiden het ambacht Leiderdorp en kreeg het eindelijk meer controle over de buitennering die het al zoveel jaren had nagestreefd.

Edward Sodderland

Zo veel kinderen in een gang en toch geen botsingen (november 2016)

Bij haar 40 jarig jubileum in 1961 schreef Mej. G. Meerburg ("Juf Greet") het volgende verhaal:

Toen er in Leiderdorp een bewaarschool kwam, moesten de ouders van de kinderen zelf zorgen voor een gebouw, de leermiddelen en de financiering van de salarissen van de leidsters.

In de lokalen stonden lange banken. Om te tekenen gebruikte men griffels en leien.

Er werden matjes gevlochten en andere werkjes gedaan. Ook werd er veel gezongen.

Toen er meer speelgoed moest komen, zetten de leidsters een houten kistje met een gleuf bij de ingang, waarmee vele guldens gespaard werden voor nieuw speelgoed.

Als de banken verouderd waren, werd er een bazar gehouden. Met het geld van de bazar werden dan nieuwe bankjes gekocht.

In 1943 werd de kleuterschool dakloos, omdat de Duitsers gebouw "Irene" afbraken.

Gelukkig had de School met den Bijbel nog ruimte. Helaas werden de bomen rondom de school gekapt voor brandstof voor de kachels. Ook werd er in die tijd door de leidsters van gekregen bruine bonen en een emmer vol vlees van een clandestiene slacht een heerlijke soep gemaakt.

In 1962 telde de kleuterschool 240 leerlingen. Dat er zoveel kleuters waren, kwam ook omdat er toen ook kleuters uit Achthoven en de Weipoort kwamen. Dit kon omdat de ouders toen een fiets hadden.

De kleuterschool telde toen 6 lokalen, waarvan 2 speellokalen. Een paar keer per dag werd er daarom van lokaal gewisseld. Een hele volksverhuizing aldus juf Greet.

Juf Greet is heel wat keren met haar kleuters verhuisd: van gebouw Irene, naar de oude School met den Bijbel, daarna naar de overkant en dan eindelijk naar een eigen kleuterschool aan de Bernhardstraat.

Mej. G. Meerburg ontving bij haar 40 jarig jubileum de gouden medaille in de Orde van Oranje Nassau en de erepenning van de gemeente Leiderdorp.

Een nieuwe school een nieuwe naam

De heer Veldhuijzen, hoofdonderwijzer van de "School met den Bijbel", maakt op 4 januari 1955 nog de opening van de nieuwe school mee.

Voor 37.725 gulden heeft de Vereniging een lap grond achter de Gereformeerde kerk gekocht, een plek waar tot de oorlog de oude pannenfabriek van de firma Koning staat. Net als "Irene" is de fabriek afgebroken om de Duitsers een beter schootveld te geven.

De bouw van de "Willem de Zwijgerschool" kost 247.609 gulden.

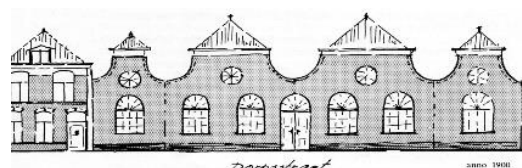
De bouw van de school start als er een nieuwbouwwijk gebouwd gaat worden. "Het nieuwe Dorp" zegt men in die tijd. "Oranjewijk" zeggen we nu, omdat de straatnamen van de leden van het koninklijk huis zijn.

Het aantal leerlingen groeit door nieuwbouw explosief als G.C. van Houwelingen in 1956 directeur wordt.

Sommige klassen worden ondergebracht in de oude "School met den Bijbel"

De ouders uit de nieuwbouwwijk hebben de luxe, dat zij voor hun kinderen kunnen kiezen uit 4 scholen:

De Willem de Zwijger, De Engelendael, De Juliana en De Kastanjelaan.

Het Leiderdorps Museum

(december 2016)

Deze keer geen artikel over de geschiedenis van Leiderdorp, maar een stukje over het "instituut" dat zich ten doel stelt "*de inwoners van Leiderdorp inzicht te verschaffen in de vroege en recente geschiedenis van de regio en van Leiderdorp in het bijzonder*", en zijn medewerkers.

Leiderdorp kent een lange en rijke historie; het Leiderdorps Museum laat deze historie zien en verduidelijk deze in de permanente tentoonstelling. Daarnaast wordt er in de tijdelijke tentoonstellingen aandacht besteed aan specifieke onderwerpen of gebeurtenissen die in Leiderdorp hebben plaatsgevonden. Denk hierbij aan de exposities over de "Scheepswerf Boot", "De Groei van Leiderdorp" en de huidige expositie "Het lager Onderwijs in Leiderdorp", waarvan de geschiedenis teruggaat tot ver in de middeleeuwen.

Een team van circa 30 vrijwilligers is actief in het museum. Iedere dinsdagochtend komen medewerkers bij elkaar, die verantwoordelijk zijn voor het collectiebeheer, het onderbrengen van nieuwe voorwerpen in het depot en het selecteren van voorwerpen uit het depot die nodig zijn voor een tentoonstelling. Verder wordt er gewerkt aan het expositie-klaar maken van de voorwerpen en afbeeldingen. Tot slot zijn de dinsdagmedewerkers voor de opening van een nieuwe tentoonstelling druk in de weer met het inrichten van de vitrines en wanden. Gezien de status van het Leiderdorps Museum als geregistreerd museum, moeten alle voorwerpen en afbeeldingen worden beschreven en gefotografeerd. Daarna worden zij gecatalogiseerd, worden zij voorzien van een uniek nummer en in het computerprogramma Adlib geregistreerd. Dit laatste wordt gedaan door de donderdaggroep onder leiding van de collectiebeheerder.

Het selecteren van de onderwerpen voor de tijdelijke expositie vindt plaats in samenspraak met de historische werkgroep. Wanneer het bestuur akkoord gaat met het onderwerp dan vindt gedurende een groot aantal maanden onderzoek plaats. Op basis daarvan wordt er een "script" geschreven met daarin het doel van de tentoonstelling en de doelgroepen waarop deze zich richt. De voorwerpen en de afbeeldingen die expositie gaan ondersteunen, worden geselecteerd. Deze komen uit het museumdepot of worden geleend van andere musea of vaak ook van particulieren. Als het onderwerp er zich voor leent, wordt er ook een publicatie opgesteld. Denk hierbij o.m. aan de boekjes "Rond de Schans van Valdez", "Klooster Engelendael" en het recente boekje: "De Scheepswerf Boot".

Het Leiderdorps Museum maakt presentaties over tentoonstellingsonderwerpen en geeft, onder het motto "Het Museum komt graag naar u toe" deze presentaties bij vele andere instellingen, groepen en bedrijven in Leiderdorp. Ook wordt op "Social Media" en in krantenartikelen aandacht aan de tentoonstellingen besteed. De dertig medewerkers, onder leiding van het bestuur, doen hun "vrijwilligers" werk met plezier en enthousiasme, waarbij de gezelligheid niet vergeten wordt. Voor nieuwe vrijwilligers is altijd plaats, zowel in de werkgroepen en ochtendgroepen als voor de publiciteitsactiviteiten en het bestuur. Nieuwe gastvrouwen en -heren zijn ook welkom. Zie onze website "www.leiderdorpsmuseum.nl".

Bob Reidsma

